

«Роль учителя в ситуації булінгу в учнівському колективі»

*"Якщо ти байдужий до страждань інших,
ти не заслуговуєш називатися людиною"*

Сааді

Сьогодні - ми обговоримо важливу тему — тему насильства та жорстокості серед учнів. Кожному хоча б раз у житті доводилося зіткнутися з насильством.

Його могли застосовувати проти вас самих, ви могли бути свідком або самі ставали тими, хто ображає. Ми поговоримо про насильство та жорстокість, які спрямовані на одну дитину.

Таке явище називають булінгом. Ми спробуємо зрозуміти почуття жертви булінгу та поведінку агресора. І найголовніше, разом знайдемо способи допомоги постраждалій дитині.

Серед учнівської молоді надзвичайно загострилася проблема насильства, що здійснюють самі діти стосовно одне одного. Останніми роками визнано поширення такого явища, як шкільний булінг. Отже, що це таке: булінг у перекладі з англійської — хуліганити, грубіянити, визначають як утиск, цькування, дискримінація. Це тривалий процес свідомого жорстокого ставлення (фізичного і психічного) дитини або групи дітей до іншої дитини або дітей.

Чотири головні компоненти булінгу:

- агресивна і негативна поведінка;
- здійснюється регулярно;
- відбувається у відносинах, учасники яких мають неоднакову владу;
- така поведінка є навмисною.

Форми шкільного булінгу:

- фізичний (умисні штовхання, удари, стусани, побої, завдання інших тілесних ушкоджень тощо);
- психологічний (насильство, пов'язане з дією на психіку, що завдає психологічної травми через словесні образи або погрози, переслідування, залякування, якими навмисно заподіюють емоційну невпевненість).

Соціальна структура булінгу:

- переслідувач (кривдник, агресор);
- постраждала дитина (жертва);
- спостерігач.

Як розпізнати жертву:

- діти, які не можуть захистити себе, фізично слабші за своїх однолітків;
- невпевнені в собі діти, замкнуті, мовчазні;
- діти, які мають руде волосся, повні чи худі;
- діти, які уникають певних місць у школі (наприклад, на перерві сидять у класі);
 - діти, які часто не мають жодного близького друга, краще спілкуються з дорослими, ніж з однолітками.

Як розпізнати агресора:

- якщо це хлопчики, вони зазвичай фізично сильніші за інших;
- виділяються зовнішністю, манерою поведінки, одягом;

- вони зазвичай зухвалі та агресивні у ставленні до дітей та дорослих;
- не дуже гарно вчать;
- мають досить велике коло друзів або однодумців тощо.

Як розпізнати спостерігача:

- діти з кола кривдника;
- однокласники;
- випадкові учні тощо.

Наслідки булінгу можуть бути різноманітні. Його жертви зазнають чимало страждань. Це і зниження самооцінки, поганий сон й апетит, тривожність, вживання алкоголю, куріння, думки про самогубство тощо. Отже, як бачимо, явище булінгу є поширеним, але ми можемо його зупинити і не лишатися осторонь.

Вправа «Казка про Скріпку»

Матеріали: коробка скріпок

Інструкція: під час розповіді, з канцелярської скріпки потрібно робити певні фігурки

1. Жила-була дівчинка-скріпочка. Вона була дуже життєрадісна, весела, товариська дівчинка.

(Просто скріпка)

2. Одного разу однокласники дали їй образливе прізвисько. І у неї виникло запитання «Чому?».

(Знак питання)

3. Іншого разу вона знайшла свій портфель в шкільному туалеті і дуже засмутилася. (нижня посмішка)

4. Після закінчення уроків скріпочка вийшла погуляти на подвір'я, де інші дівчата почали чіплятися до неї, ображати та дали їй стусана (Знак оклику). І скріпочка подумала, що їй робити? Хто її захистить? (Знак питання)

5. Але, все рівно, вона часто згадує той момент, коли її ніхто не ображав і хоче, щоб все була як раніше (зробити смайлік)

Спробуйте зробити скріпочку такою, як вона була раніше.

Тренер розповідає учасникам казку про Скріпку. Наприкінці казки тренер проводить асоціацію стану Скріпки з впливом проявів насильства до дитини.

Обговорення: Можемо ми повернути Скріпку в попередній стан? Чому ні? Як вплинули прояви насильства на стан Скріпки?

Педагог — це той, хто найбільше проводить часу з класом, той, хто бачить особливості взаємовідносин та проблем у колективі. Булінг він наче знаходиться на поверхні, але насправді на поверхню він виходить вже тоді, коли дістав свого піку.

Учитель турбується про нормальний розвиток кожного учня, а будь-які форми насильства можуть призводити до негативних наслідків і порушень особистості.

Прояви насильства супроводжують людство з давніх-давен. Упродовж тисячоліть одна людина кривдить іншу, чинить насильство щодо неї. У світі постійно забуваються війни, напади на людей, дискримінація, приниження. Ми вже звикли сприймати насильство, як щось неминуче. Але прояви насильства порушують права людини, принципи вільного та справедливого існування. Для багатьох дітей зіткнення з насильством відбувається в навчальних закладах, що може спонукати їх

самих до вчинення насильства. У навчальному закладі дитина частіше стикається з так званими малими формами насильства, які впливають на розвиток особистості.

Причиною поширеності насильства між дітьми є те, що педагоги реагують на його крайні прояви, переважно фізичні, а більш м'які залишають поза увагою. За таких умов проблему не усувають, навпаки, вона набуває більших обсягів і жорстокіших проявів.

Психологічний шкільний булінг — насильство, пов'язане з дією на психіку, що завдає дитині психологічного травмування через словесні образи, погрози, переслідування, залякування, якими навмисно заподіюють емоційну невпевненість жертви.

Насильство між дітьми в школі можна вирішити, якщо підійти до проблеми комплексно — проаналізувати, оцінити ризики, надати необхідних навичок персоналу школи та залучати до профілактичної роботи самих дітей. І коли насильство чиниться поруч із нами: у нас вдома, у школі, на вулиці, ми можемо зупинити його.

Вправа «Важливі уроки життя»

Мета: надати учасникам можливість створити дружню атмосферу, покращити навички уважного слухання.

Матеріали: роздатковий матеріал «Важливі уроки життя».

Зачитую учасникам вислови. Даю час для того, щоб усі вибрали один вислів, який їм здається на цей момент найбільш актуальним. Учасники коротко представляються та говорять про те, який урок вибрали і чому саме.

«Важливі уроки життя»

- Важливо не те, що з нами трапилося, а те, як ми вийшли із ситуації, яка склалася.
- Зреагувати набагато легше, ніж подумати.
- Ми відповідальні за свої вчинки, незалежно від того, які почуття ми переживаємо щодо них.
- Ніколи не варто говорити дитині, що її мрії безглузді та нереальні. Складно придумати щось більш трагічне й образливе, якщо вона вам повірить.
- Довіру будують роками, а руйнують протягом кількох секунд.
- Важливо не те, що ти маєш у цьому житті, а те, хто поруч із тобою.
- Простіше запалити одну маленьку свічку, ніж проклинати темінь.
- Двоє можуть одночасно дивитися на одну й ту саму річ, але бачити дещо абсолютно протилежне.
- Багато говорити і багато сказати — це не одне і те саме.
- Чим чесніша людина, тим менше вона підозрює інших у нечесності.
- Краще розумно мовчати, ніж нерозумно говорити.
- Дружба закінчується там, де починається недовіра.
- Перемагає лише той, хто вірить.
- Ми не стільки потребуємо допомоги від друзів, скільки впевненості, що ми її отримуємо.
- Чудеса стаються там, де в них вірять, і чим більше вірять, тим частіше вони стаються.
- Найкращий спосіб зробити дітей хорошими — це зробити їх щасливими.
- Щоб повірити в добро, треба почати його робити.

«Сім кроків до припинення цькування в учнівському колективі»

В умовах подолання цькування в освітній установі принципово важливо співробітникам розуміти, що їм також необхідно змінюватися, удосконалювати систему пріоритетів, цінностей, стиль взаємодії, систему заохочень і покарань, організовувати інтерактивні види діяльності учнів, разом з ними розробляти моральні правила співіснування, що забезпечить всіх (і жертв, і переслідувачів, і співробітників). Нині іноді об'єктом цькування учнів стають деякі педагоги — початківці або літні, тому турбота про безпеку в освітній установі — це насамперед справа всіх співробітників.

Назвати явище

Коли дитину навмисно доводять до сліз, узгоджено і систематично дражнять, коли забирають, ховають, псують її речі, коли штовхають, щипають, б'ють, обзивають, підкреслено ігнорують — це називають булінгом, цькуванням, насильством. Далі потрібно зрозуміти, хто готовий взяти на себе відповідальність за негативні наслідки булінгу. Дорослий, який взяв на себе відповідальність, повинен поговорити із групою, у якій відбувається цькування, назвати явище групі та підкреслити, що будь-яке насильство над особистістю переслідують законом. Аналіз коментарів деяких булерів свідчить, наскільки учні не усвідомлюють негативність та аморальність своїх дій. Вони це називають «ми його дражнимо», або «ми так граємо», або «ми його не любимо».

Важливо: донести до учнів, як було б кожному з вас у такій ситуації? Що відчували б ви? Важливо, щоб педагогічний колектив навчального закладу проводив роботу щодо формування індивідуальної моральної свідомості кожного вихованця. Іноді першого пункту вистачає, якщо тільки-но почалося.

Дати однозначну оцінку

Люди можуть подобатися одне одному більше або менше, але це не привід переслідувати і ображати. Розумні люди здатні навчитися бути разом і працювати разом без того, щоб принижувати і гнобити одне одного. Навіть якщо вони дуже-дуже різні і хтось комусь здається зовсім неправильним. Можна навести приклади, що нам може здаватися неправильним в інших людях: зовнішність, національність, матеріальне становище, захоплення тощо. Навести приклади, як однакові якості в різні часи і в різних групах оцінювали по-різному. Необхідно підкреслити і визначити загальні правила поведінки, обговорити категорії етики — добро, зло, совість, честь, гідність, справедливість, сенс життя.

Визначити булінг як проблему

Коли на людей «наїжджають», звинувачують, вони починають захищатися. У цей момент їх не цікавить, чи мають вони рацію, головне, виправдатися. Діти не виняток. Особливо діти, булери-переслідувачі, тому що дуже часто це діти психологічно травмовані, вони нездатні переносити сором і провину. І вони битимуться, як гладіатори, за свою лідерську роль. Тобто на обвинувачування щодо насильства над іншими, ви почуєте: «а чого він? а ми нічого ... а це не я» тощо. Зрозуміло, що обговорення в такому дусі не має сенсу. Тому не треба сперечатися про факти, з'ясувати, що саме «він», хто саме. Потрібно позначити цькування як насильство над людиною, що є хворобою групи. Хворобою, що вражає групи, класи, компанії. Ось якщо людина не має руки, вона може підхопити інфекцію і захворіти. А якщо група не стежить за чистотою відносин, вона теж може захворіти — насильством. І давайте разом терміново лікуватися, щоб у нас склалися доброзичливі відносини на основі моральної культури і поведінки. Це дасть змогу булерам хоча б спробувати приміряти роль конструктивного лідера, який «відповідає за моральне здоров'я колективу». І, що особливо важливо, це знімає протиставлення між жертвами — булерами — свідками. Із дітьми старшого віку можна подивитися фільм «Опудало» та обговорити

книжку «Володар мух».

Активізувати моральне почуття і сформулювати вибір

Головне завдання — вивести учнів зі «стайного» азарту в усвідомлену позицію, сформулювати моральну оцінку того, що відбувається. Можна запропонувати оцінити, який внесок вони зробили у хворобу класу під назвою «цькування». Припустимо:

1 бал — «я ніколи в цьому участі не беру»;

2 бали — «я іноді це роблю, але потім шкодую»;

3 бали — «цькував, цькую і цькуватиму, це здорово».

Нехай усі одночасно покажуть на пальцях, скільки балів вони поставили б собі? Можливо, «трійок» не буде, навіть у найвідчайдушніших агресорів. Не рекомендують намагатися викрити: «неправда, є, насправді ти займаєшся цькуванням». Навпаки, потрібно сказати: «я радий/а, що ніхто з вас не вважає, що цькування — це добре і правильно. Навіть ті, хто це робив, потім шкодували. Це чудово, значить, ми легко вилікуємо наш клас». Моральне оцінювання цькування стає не зовнішнім, нав'язаним дорослим, його дають самі діти.

Сформулювати позитивні правила життя у групі й укласти контракт

Досі йшлося про те, як не треба. Помилкою буде не навчити дітей конструктивному спілкуванню.

Рекомендовано разом із дітьми сформулювати правила життя у групі.

Наприклад: «У нас відносини з'ясовують без допомоги кулаків. У нас не ображають одне одного. У нас не дивляться спокійно, якщо двоє б'ються — їх розбороняють».

Можна розібрати більш складні ситуації, наприклад, те, що люди по-різному чутливі, і те, що для одного позитивно, для іншого може бути боляче. Це може знайти відображення в такому, наприклад, правилі: «Якщо я бачу, що мимоволі зачепив і образив людину, я негайно припиню робити те, що я роблю».

Правила виписують на великому аркуші і за них усі голосують. Ще краще, щоб кожен поставив підпис, у тому що зобов'язується їх виконувати. Цей прийом називають «Укладення контракту». Якщо правила хтось порушує, йому можуть просто мовчки вказати на плакат із його власним підписом.

Важливо, щоб дорослий (дорослі), який взявся виправляти ситуацію, працював систематично. Він повинен регулярно проводити бесіди, ставити запитання: «як справи, що вдається, що важко, як допомогти». Можна зробити «лічильник цькування», якусь коробку або дошку, куди кожен, хто сьогодні став жертвою або побачив щось, що було схоже на булінг, може покласти камінчик або увіткнути кнопку. За кількістю камінчиків визначають, чи гарний сьогодні був день, кращий на цьому тижні, ніж на минулому. Рекомендують ставити спектаклі, складати казки і робити колажі про «хроніку одужання», зробити «графік температури» тощо.

Суть у тому, що група постійно отримує точну інформацію від авторитетного дорослого і вважає перемогу над цькуванням своєю спільною справою.

Гармонізувати ієрархію

Кожна особистість має право на визнання від групи чогось свого, право показати групі свої найкращі якості й успіхи, бути корисним і цінним.

Свята, конкурси, огляди талантів, походи, експедиції, ігри на утворення команд — арсенал засобів створення ситуацій успіху для кожного.

Ознака гармонійної групової ієрархії — відсутність жорстко закріплених ролей зірок, зірок другого плану і аутсайдерів, гнучке перетікання ролей: в одній ситуації лідером стає той, у другій — інший. Один найкраще малює, інший жартує, третій

забиває голи, четвертий придумує ігри. Чим більше різноманітної та осмисленої діяльності, тим кращі показники.

Вправа "Слон".

Стати в коло, ноги на ширині плечей. Нахилити голову вліво так, щоб вухо торкнулося плеча. Підняти ліву руку і дуже повільно виписувати нею велику лежачу вісімку, очима стежити за кінчиками пальців. Зробити п'ять разів. Опустити руку. Нахилити голову до правого плеча і зробити теж саме.

Пам'ятка «Кроки взаємодії педагога з учнем»

Крок 1. Об'єктивний опис поведінки дитини

Це означає уміння:

- збирати та точно формулювати факти;
- уникати суб'єктивних оцінок;
- складати конкретний, а не загальний опис того, де, коли, як часто та що конкретно робив учень. Слова: «завжди», «ніколи», «нічого», «весь час» не можуть фігурувати в об'єктивному описі поведінки.

Крок 2. Розуміння мотиву «поганої» поведінки

Порушник дисципліни не усвідомлює, що за цим порушенням стоїть одна з чотирьох цілей:

- привернення уваги;
- бажання влади;
- помста;
- уникнення невдачі.

Привернення уваги — деякі учні вибирають «погану» поведінку, щоб отримати особливу увагу вчителя. Вони весь час хочуть бути в центрі уваги, не даючи вчителю проводити урок, а дітям — розуміти вчителя.

Бажання влади — деякі учні «погано» поведуть себе, тому що для них важливо бути головними. Вони намагаються встановити свою владу над учителем, над усім класом. Своєю поведінкою вони фактично кажуть: «Ти мені нічого не зробиш» та руйнують установлений класний порядок.

Помста. Для деяких учнів головною метою їхньої присутності в класі стає помста за реальну або надуману образу. Мститися вони можуть як учителю, так і комусь із дітей або всьому світу.

Уникнення невдачі — деякі учні так бояться повторити свою поразку, невдачу, що вибирають стратегію нічого не робити. їм здається, що вони не відповідають вимогам учителів, батьків та власним надмірно завищеним вимогам. Вони мріють, щоб усі залишили їх у спокої, та залишаються в ізоляції, неприступні та «непробивні» жодними методичними хитрощами педагога.

Крок 3. Вибір техніки педагогічного втручання для екстреного припинення «витівки» на уроці

Вибираючи те чи те педагогічне втручання, пам'ятайте, що суть справжнього педагогічного впливу — не покарання. Педагогічний вплив переслідує дві мети: зупинити неприйнятну поведінку в той момент, коли вона спостерігається, та вплинути на вибір учнем більш прийнятної поведінки в майбутньому.

Уплив має бути швидким (не означає імпульсивним, спонтанним, агресивним, він має зупинити проступок тут і зараз) та правильним (ураховує справжню ціль «поганої» поведінки дитини (крок 2). Уплив має бути неминучим, обов'язковим. Це означає, що вчитель повинен видавати відповідну реакцію щоразу, коли учень

здійснив проступок.

Крок 4. Розробка стратегії підтримки учня для підвищення його самооцінки

Самоповага школяра формується, коли він:

- відчуває свою спроможність у навчальній діяльності (інтелектуальну);
- вибудовує та підтримує прийнятні відносини з учителем та однокласниками або має хоча б якісь відносини;
- привносить свій особистий вклад у життя класу та школи.

Змінивши свою традиційну поведінку підтримкою, учитель змінює свою установку стосовно учня. Тепер він очікує від нього гарних учинків та помічає їх. Оскільки ставлення педагога до учня стає позитивним, змінюється і ставлення учня до вчителя. Зростання його самоповаги приємно здивує вас; просто дитина почне отримувати те, що їй необхідно, нормальними прийнятними способами.

Вправа « Розтисни кулак»

Мета: ознайомлення з поняттям насильство ; виявлення особливостей поведінки в ситуації булінгу.

Учасники об'єднуються в пари. Один стискає руку в кулак і відкриває його тільки тоді , коли йому насправді це захочеться зробити.

Інший намагається розтиснути кулак партнера будь –яким способом (руки і пальці не ламати). Потім партнери міняються ролями.

Обговорення:

- Яким чином вдалося розтиснути кулак?
- Чи використовувалися при цьому несилові методи: прохання , вмовляння, хитрість?
- Чому хотілося або не хотілося розтискати кулак?

Як не варто діяти, працюючи з випадком булінгу (цькування):

- **залякувати**, («якщо ще раз побачу, тобі буде...», «твоїм батькам буде ...» тощо). Дітям треба повідомити про наслідки, але повага до прав інших має бути сформована не через страх, а через розуміння та прийняття. Інакше діти не вмітимуть справлятися із роздратуванням, і є ризик, що булінг стане прихованим;
- **викликати батьків з метою покарання дитини**. Батьків важливо інформувати, спілкуватися з ними, залучати до співпраці, але не для того, аби вдома дитину покарали. Це не змінить поведінку кривдників/кривдниць, лише змусить їх робити це потайки або «на зло»;
- **не втручатись, чекати, що діти «самі розберуться»**. Булінг ніколи не припиняється самостійно. Через недостатній розвиток самоусвідомлення та відсутність досвіду діти не у всіх випадках можуть розібратись самостійно. Вміння ненасильницьким шляхом вирішувати конфлікти — це навичка, яка формується цілеспрямовано. Важливо, що вчителі/вчительки, батьки часто виступають моделлю, зразком для наслідування. Якщо дорослі втамовують власне роздратування, принижуючи інших, то діти будуть повторювати цю поведінку. Якщо педагог не показує на практиці, як діяти, коли тебе образили, тоді навичка вирішувати конфлікти не формується. Діти наслідуватимуть приклади з оточення.
- **шукати «винного» і з'ясовувати «хто першим почав»**. Булінг (цькування) є груповим явищем. Можна використати метафору психолога Людмили Петрановської, що булінг – це «хвороба», погана звичка, яка закріпилась у

групі/класі. Зазвичай, діти, учасники і так звані глядачі ситуацій булінгу (цькування) відчувають, що ця ситуація неприйнятна. Але не знають, як саме діяти або не наважуються протистояти більшості. Тому треба розуміти, що допомоги потребує вся група/клас, де є булінг (цькування), з метою сформуванню нових правил міжособистісної взаємодії;

– **замовчувати ситуацію** «в інтересах дітей» або щоб «не зіпсувати репутацію» закладу освіти. Виникнення булінгу (цькування) зумовлене повсякденною взаємодією між людьми, яка не була врегульована належним чином. Тому освітній заклад має оцінюватись не за наявністю булінгу (цькування), а за тим, наскільки ефективно вирішуються ці ситуації.

Список використаних джерел

1. Програма «ПРОФІЛАКТИКА ТА ПОДОЛАННЯ БУЛІНГУ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ» Укладач: Е. Воронцова, науковий співробітник, практичний психолог, ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти».

2. Антибулінг. Практичні заняття / Л. В. Береговська, О. С. Данилюк, І. І. Залеська та ін.; упоряд.: В. О. С. Легка, О. О. Овчар, Г. М. Семенів. — Київ: «Видавнича група «Шкільний світ», 2019. — 152 с. — (Серія «Бібліотека «Шкільного світу»).

3. «Не смійся з мене: просвітницько-профілактична програма тренінгових занять» : Навч.-метод. посібник / Авт. Лора Паркер Роерден, за заг. ред. Лях Т. Л. — К. : УМСА, 2013. — 100 с.

4. Режим доступу:

- <https://vseosvita.ua/library/buling-u-skilnomu-seredovisi-22524.html>
- <http://novyibuh-gymnasium.edukit.mk.ua/psiholog/psihologam/>